

DOĞU'DA DEPREM

19 Ağustos 1966

Varto depremi gibi büyük felaketleri ve ondan doğan üzücü olayları politik amaçlara alet etmemek elbette ki gerekir. Ama şu noktayı hatırlatmak da gerekir ki, Varto depremi yalnızca geçmişe mal olmuş bir olay değildir. Burada yalnızca geçmişe mal olmuş bir olayda tedbirsizliklerin, yetersizliklerin hesabı görülsün, incelensin konusuyla karşı karşıya değiliz.

Varto depreminin ileriye yansıyan bir tarafı vardır. O da on binlerce vatandaş gerektiği gibi iskân edilmediği için ve o bölgede kış kuvvetli olduğu için bu vatandaşlarımız kışın donmak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Karşı karşıya oldukları diğer bir tehlike, bu bölge eskiden beri bir deprem bölgesi olduğu için, yine depreme dayanıklı inşaat yapılmadığından dolayı kıştan donmazlarsa eğer, yeni bir deprem karşısında aynı felaketin tekrarlanması tehlikesi de vardır. Varto depremi üzerinde titizlikle durmamızın ve partimizin bir gensoru vermesinin asıl nedeni budur. Yalnız geçmişe ait bir sorun olsa idi, bunun için bir gensoruya gerek olmayabilirdi. Ama ileriye yönelik tehlikeler var. Önlemler alınmadığı için burada on binlerce vatandaşımızın can güvenliği söz konusudur, şaka değil. Bir daha bir deprem olursa ne yapalım efendim, doğal bir afettir, Allah'tan geldi, oldu diyemeyiz. Diyemeyiz çünkü orada deprem olacağı bugünden biliniyor. Bu depreme dayanıklı inşaat yapmak bugün teknik bakımdan mümkündür.

Bu bakımdan, Varto depremi gibi felaketleri politik amaçlara alet etmek ne kadar doğru değilse, on binlerce vatandaşın can güvenliğinin söz konusu olduğu bir sorunu, yine belki de politik amaçlarla, parti taktiği hesaplarıyla hafife almak, Hükümetin sorumluluğunu aklamak yoluna gitmek, o da aynı derecede doğru bir davranış değildir kanımızca. Ve sonra bu aynı olayda aslında bir Meclis araştırması önergesi verilmiş olduğu halde, acaba aynı konuda yine bir ikinci araştırma önergesi vermek bir politik amaç gütmek değil midir? Partimizin niçin gensoru önergesi vermek gerektiğini duyduğunu kısaca açıkladım. Şayet Meclis bir araştırma açılmasına karar verirse, kanımızca araştırma konusu olabilecek hususlar on nokta etrafında özetlenebilir.

Birincisi ve belki de en önemli sorunlardan birisi, içten ve dıştan yapılan yardımların yerinde harcanıp harcanmadığıdır. Bu yardımlar Hükümete diğer herhangi bir ihtiyacını karşılamak üzere yapılmamış, gerek içten ve gerek dış yabancı devletlerden yapılan yardımlar, özellikle Varto'da felakete uğrayan yurttaşlarımıza yardımda kullanılmak üzere verilmiştir. Bu bakımdan, araştırma komisyon veya heyetinin araştırması gereken ilk konu bu milyonlar gerçekten bu amaç için mi kullanılmıştır, yoksa devletin başka ihtiyaçlarına, başka amaçlar için mi kullanılmıştır? Burada bir hukuksal sorun vardır ve Hükümetin bu paraları verilmiş olduğu özel

amaçtan başka amaçlar ve işler için kullanmaya hakkı yoktur.

Bu yardımlarla ilgili olarak araştırılması gereken ikinci nokta, bu yardımlar usulüne uygun, iyi bir şekilde kullanılmış mıdır, yardıma muhtaç olan yurttaşlarımızın eline ulaşmış mıdır, gazetelerde okuduğumuz yolsuzluklar olmuş mudur? Yardım malzemesinin satıldığı iddia edildi. Kızılay'ın dışardan gelen yeni battaniyeleri alıyorkup da kendi depolarındaki eski battaniyeleri verdiği yazıldı. Bu gibi yolsuzluklar olmuş mudur, olmamış mıdır? Bunların araştırılması gerekir.

Bu yardımların dağıtımını konusunda ve hasarların belirlenmesinde kanımızca üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da, partizanca hareket edilip edilmediği konusunun araştırılmasıdır. Biz Varto'ya gittiğimiz zaman, gerek Hınıs'ta, gerek Varto'da, gerek Muş merkezinde çeşidi vatandaşlardan yardımların dağıtımında ve hasarın belirlenmesinde partizanca hareket edildiği iddialarıyla karşılaştık. Hatta önümüzde iki köy muhtarı birbiriyle münakaşaya giriştiler. Senin köyün iktidar partisine oy veriydi de siz şöyle yardım aldınız, oysa biz böyle oy vermiştik de almamıştık gibi. Herhalde bu konunun da araştırılması gerekir.

Bu yardımlarla ilgili diğer bir nokta, bazı yabancı devletlerin ve heyetlerin kendi personeliyle yaptıkları yardımların bu devletler hesabına bir propaganda aracı olarak kullanılıp kullanılmadığının araştırılmasıdır. Gazetelerde şöyle suçlayıcı haberler çıkmıştı: Amerikalılar bir sahra hastanesi kurmuşlar, fakat bu hastanede yapılan yardımların filmlerini çekerek, fotoğraflarını çekerek, çok büyük oranda bir yardım olmamakla beraber, kendileri bakımından bir propaganda aracı olarak kullandılar diye. Aynı çeşitten bir şikâyeti Varto'da Vartolu vatandaşlar bize bir İngiliz heyetinin yemek dağıtması sırasında gerçekleşen olayları anlattılar. Bize anlattıklarına göre -ki bunun da araştırılması gerekir- bir İngiliz heyeti karavana kurmuş, yemek dağıtmaya başlamış ve sonra şöyle numaralar yapmış: yoksul küçük çocuklar geçerken oradan, yerlere yemek saçmış, çocuklar kapışırken filme almış. Bazı yoksul... (*Millet Partisi sıralarından "Ruslar yapmadılar mı?" sesleri*) ...[ayağında ayak]kabi olmayan fakir vatandaşların kasketine pilav doldurmuşlar. Ve bu Varto'da halkın tepkisini çekmiştir. Bu herhalde yalan değil, çünkü bu heyet kaymakama gitmiş. Bölgedeki ordu birliği kumandanı da bu işle ilgilenmiş ve hep beraber İngiliz heyetine giderek şikâyette bulunulmuş. Bu bakımdan işin içine kaymakam ve ordu kumandanı da müdahale ettiğine göre, herhalde anlatılan olayın yalan olmaması gerekir. Bunun üzerine de o İngilizler birkaç gün sonra karavaneleri kaldırıp oradan çekip gitmişler.

Araştırılması gereken diğer bir konu, ihaleler konusunda ileri sürülen iddialardır. Bunun da doğru olup olmadığı araştırılmalıdır. Yine gerek bizim orada sözlü olarak duyduğumuz yalanmalardan, gerekse gazetelerde çıkmış haberlerden, denildiğine göre kerestenin nakliyatı, metre küpünü 130 liradan yerel kamyoncular taşımayı kabul ettiği halde, 220 liradan tanınmış bir otobüs şirketine verilmiş. Üstelik de otobüs şirketi, otobüs şirketi olduğu için, kendisinin elinde kamyonlar bulunmadığı için, tutmuş önceden 130 liradan keresteleri taşımayı öneren aynı kamyonculara bu sefer keresteleri 90 liradan taşıtmış. Bu suretle hem devlet zarar etmiş, hem de doğrudan doğruya taşıma işini gören küçük kamyon sahipleri zarar etmiş. Bu konunun da herhalde kesinlikle araştırılması gerekir.

Beşinci araştırılması gereken nokta, inşa edilen barakaların maliyeti konusudur. Ankara Mimarlar Odasının verdiği rapora göre, barakaların maliyeti, eğer organizasyon masrafları dahil edilmezse 6500, organizasyon masrafları dahil edilirse 10 bin liraya kadar yükseliyormuş ve bu suretle metrekare inşaat lüks apartman inşaatıyla aynı fiyata geliyor. Bu herhalde önemle araştırılması gereken bir konudur. Çünkü bu barakalar dört tahta duvardan dahi ibaret denilemez. Duvarlara, gidecek tahtadan da tasarruf etmek üzere damlar gayet dik yapılmış, çadır örneği. Onun için damların olduğu taraftaki duvarlar ancak 80 santim yükseklikte. Yani o duvarların yanında ayakta durabilmeye imkân yok ve bu bakımdan barakaların iç sahası 15 metre kareden de küçük. Çünkü 80 cm'lik olan yerde ayakta duramıyorsunuz, tam olarak yararlanamıyorsunuz. Şimdi böyle bir barakanın yeri toprak, yüksekliği yok, başka hiçbir eki yok, iç tesisatı yok. Nasıl oluyor da bunun metrekaresi banyosuyla, elektrik tesisatıyla, havagazı ve fayanslarıyla, parkeleriyle lüks bir apartmanın inşaatının metre karesiyle aynı oluyor?

Diğer incelenmesi, araştırılması gereken bir konu, organizasyon bozukluğu konusudur. Bu konuda da o adı geçen Mimarlar Odası raporu uzun uzun duruyor. Ordu Deprem İcra Başkanlığı, Ankara Merkez Teşkilatı, Bölge inşaat amirleri ve Toprak ve İskân, Et ve Balık Kurumu, Sağlık Bakanlığı, Köy Yolları, Karayolları, İller Bankası, Devlet Su İşleri deprem bölgesine gitmiştir. Çeşitli teşekküller bir arada çalışmak üzere bu işe girmiştir. Fakat bunların arasında koordinasyon sağlanamamıştır. Bunların hepsinin bir arada etkili bir şekilde, verimli bir şekilde çalışmasını sağlayacak merkezi bir otorite kurulmamıştır, bir organizasyon kurulmamıştır ve bu organizasyon işlerinin ne kadar aksadığının somut bir örneği de İngiliz yardımı olarak gelen 285 hazır evin kurulması konusunda görülüyor. Biz Varto'ya gittiğimiz zaman Varto'nun dışında birkaç tane profil metalden herhalde, çelik, alüminyum, veya krom karşımı olacak, iki üç evin iskeletinin kurulmakta olduğunu gördük. Bir tarafta da malzeme yığılıydı ve montaj yerinde yalnız dört tane İngiliz vardı. Ben kendileriyle konuştuğum zaman, iki İngiliz büyük bir parçayı iki ucundan tutmuş taşıyorlardı. Bana anlattıkları olay şu: 285 evin malzemesini İngiliz halkı Türk halkına yardım etmek üzere gönderdiler. Bu malzeme, kapılar, pencereler alüminyum çerçeveli, banyosu var, bunlar orta sınıftan yüksek hayat standartlı ailelerin rahatça oturabileceği, adeta lüks kalite diyebileceğimiz hazır evler. "Bunlar, dedi, çok pahalı malzemelerdir ve biz, zamanın dar olduğunu düşünerek, ilk dört evi uçakla Türkiye'ye gönderdik ve biz uzmanlar da o uçakla Türkiye'ye geldik. Hesapladık ki, dört hafta içinde biz bu dört evi Türk mühendislerine ve Türk teknisyenlerine nasıl monte edileceğini gösteririz ve bu eğitim aşaması geçerken de geri kalan asıl malzeme, deniz ve karayolundan buraya gelir, bu suretle de zamandan tasarruf ederiz, dedik". İngilizler kışın yakın olduğunu düşünüyorlar da zamandan tasarruf etmek üzere uçakla bu malzemeyi gönderiyorlar, dört evin malzemesini. Fakat dediler, "Dört hafta geçti, görüyorsunuz, biz dört kişiden başka burada çalışan insan yok, yalnız sahayı düzeltmek üzere kazma işi yapan birkaç insan verdiler, tek bir Türk teknisyeni, tek bir Türk mühendisi yok. Dört hafta da geçti, kara ve tren yolundan da malzeme geldi, gördük, yığılmış malzeme orada, zamandan bir tasarruf olmadı. Sonra da malzeme o kadar hor elleniyor, taşınıyor ki, her on pencereden sekiz pen-

cere işe yaramaz haldedir ve diğer malzeme de hasara uğramıştır. Bize bir cip dahi vermediler. Kendi paramızla iki gün önce bir cip tuttuk. Bir tercüman istedik, ancak ordudan bir tercüman verdiler. Fakat onun da bizimle daimi kalacağından emin değiliz. Çünkü orduda görevli olduğu için her an gidebilir” dediler.

Şimdi düşününüz, bu bir ne para sorunudur, ne şu, ne budur. Bu, tamamen ve yalnızca bir organizasyon bozukluğudur. İngilizler bunu getirmişler uçakla, dört hafta içinde monte etmeyi öğreysin diye. Bizim dört hafta içinde onlara verebileceğimiz mühendisimiz ve teknisyenimiz mi yoktu?

Organizasyon bozukluğunun diğer bir örneği de aynı gün bir gençle tanıştım, kendisi Ankara Yüksek Teknik Okulu'ndanmış, dedi ki: “Yüksek Teknik Okulundan ve Yapı İş Enstitüsünden biz 150 öğrenci, başımızda öğretmenlerimiz ve teknisyenlerimizle burada inşaatta yardım etmek üzere geldik.” Dedim, ne inşaatı yapıyorsunuz? “Köylerde bu tahta barakaları inşa ediyoruz” dediler. Şimdi düşününüz, bir tarafta İngilizlerin getirdiği hazır evler var, monte edilmesi için teknik bilgiye sahip eleman, mühendis, teknisyen bekliyor. Bir taraftan da 150 kişilik bir grup o bölgede, orada bulunuyor. Fakat o kadar koordinasyon ve organizasyon yok ki, o teknik bilgiye sahip olan grup, köylerde bayağı marangozların yapacağı, sıradan işçilerin yapacağı tahta baraka inşaatında kullanılıyor. İngilizler ise orada 4 hafta, 4 kişi yalnız başına bırakılıyor ve evlerin montajı tamamlanmıyor. Bizim Varto'ya gittiğimizin üzerinden henüz bir ay geçmediğine göre ve kurulacak evler de 285 adet olduğuna göre, bu evlerin bu bir aydan az bir zaman zarfında kurulmuş olduğunu hiç sanmıyorum (*İmar ve İskân Bakanı Haldun Mentешеoğlu: “Kurulması gerekir”*) İçinde oturulduğuna gelince, ona da çok şaşarım. Çünkü, dediğim gibi, bir ay olmadı biz gideli, barakaların inşaatı tamamlanmamış olduğu gibi, ne Varto'da, ne Hıms'ta iskan edilmiş, içinde aile oturan tek bir, ama tek bir baraka görmedik, inşa edilmiş barakaların da hepsi boştu, iskan edilmemişti.

Araştırılması gereken diğer bir nokta, halkla ilişkilerin iyi kurulmamış olması ve halkın isteklerine yanıt verilmemiş olmasıdır. Yine aynı raporda belirtildiğine göre, Çat halkı 50 imzalı bir dilekçe vermiş ve hiç de sosyal ve teknik bilgisi olmayan, konuşmalarımızda cahil dediğimiz bu köylü halkımız bizim uzmanlarımızdan ve idarecilerimizden daha gerçekçi bir çözüm yolu önermişler. Demişler ki, malzemeyi bize verin. Biz malzemeyi kendi evimizin bulunduğu yere kendi araçlarımızla taşıyoruz. Bize yalnız teknik yardımda bulunun, yani bir usta verin, nasıl yapılacağını göstereyin ve biz kendimiz gönüllü olarak bu inşaatı yapalım. Fakat bu dilekçe işlem görmemiştir. Bu dilekçe işlem görseydi ve bu yöntem uygulanabilseydi, her bakımdan kârlı olacaktı. Bir defa, barakaların maliyeti çok daha düşük olacaktı, taşınma masraflarından kurtulacaktık ve barakalar köylünün kendi arsasına kurulmuş olacağı için ve ustaların denetiminde köylünün kendi aile ihtiyaçlarına ve hayatına göre kurulacağı için, ihtiyaçlara yanıt verecek ve yalnızca geçici bir yerleşim konutu olmakla kalmayacak, daimi bir yerleşim konutu haline de gelebilecekti. Fakat bu, yapılmamıştır.

Yedinci nokta, baraka tipinin ihtiyacı karşılamayıdır. Gerçekten hem maliyeti yüksek, hem de ne bölmesi, var ne yüznumarası var, ne de mutfak gibi kullanılacak yeri var, ne ocak yakılacak bir tarafı var. Yine aynı raporda belirtildiğine göre, tip

de uygun seçilmemiş. Aynı miktar keresteyle daha büyük bir baraka yapıp bu barakayı ikiye bölmek, bu suretle ailenin ihtiyacına yanıt vermek mümkünmüş veya yalnızca bir bölmeden ibaret yapılan büyüklükte bir baraka isteniyorsa, o zaman da o büyüklükte bir barakayı daha az keresteyle yapmak mümkünmüş. Tipin iyi incelenmediğini ve iyi seçilmediğini ısrarla belirtiyor rapor.

Diğer tarafta yağma briket evler yapılıyor. Hâlbuki 9 Mart zelzelesinden sonra yapılmış olan briket evlerin hemen hepsi yıkılmış, bunu gözlerimizle gördük. Depreme dayanıklı olmadığı anlaşıldığı halde aynı evler yeniden tamir ediliyor ve yenileri de tekrardan yağma briket olarak yapılıyor. Yani bir deprem tuzağı olarak bu evler yapılmaya devam ediliyor.

9. nokta, para dağıtımında olan aksaklıklar. Hınıs'ta, Varto'da ve diğer yerlerde para dağıtımı yapılmış, fakat yalnız bin lirası verilmiş, 1500 lirası daha sonra verilecek denmiş. Bazı yerlerde hiç verilmemiş. Bazı ailelere 2 bin lira verilmiş, fakat hayvanlar için 500 lira verilmemiş ve bu özellikle şu yönden şikâyetlere neden oluyor, deniyor ki: aslında verilen para az, o da bölüm bölüm verildiği zaman, bizler zaten varlıklı insanlar değiliz, zaten birçok ihtiyaçlarımız var, ilk bin lirayı alıp da 1500 lirayı beklerken, zorunlu olarak bu ilk bin lirayı birtakım acil masraflarımız için harcıyoruz. Oysa bu 2500 lira bize topluca verilse o zaman belki biz de buna bir şey ekler, barınak bakımından bir şey yapabilirdik. Dağıtım konularında birçok aksaklıklar ve gecikmeler olduğu anlatılan olaylardan anlaşılıyordu. Diğer yandan bu para yardımlarının 10 nüfusa kadar götürü olarak verilmesi, nüfus sayısının dikkate alınmaması, ancak 10 nüfustan sonra nüfus başına bir 100 lira eklenmesi de büyük yakınmalara yol açmaktadır.

10. ve sonuncu nokta, önlemler düşünülürken bu bölgenin hayvancılıkla geçindiği ve hayvanlar için de önlem alınmadığı takdirde, insanlar için alınan önlemlerin hiçbir işe yaramayacağını düşünülmemiş olmasıdır. Bu o kadar önemlidir ki, örneğin Karlıova'nın 40 köyünde 20 bin nüfusuna karşılık 200 bin, 250 bin hayvanı vardır. Hayvancılık o derece önemlidir. Bu bakımdan hayvanları hakkında önlem alınmayınca ne yerleşim yürütülebiliyor, ne dağ köylerine yardım konusu yürütülebiliyor, ne de toplu halde yapılan barakalara ilçe halkı yerleştirilebiliyor. Çünkü hayvanlar için gereken önlem alınmamış. Hayvan sorunu, hayvanların ekonomik değeri olduğu için önemli, ama asıl insan problemini hayvan problemini çözmeden çözemediğimiz içindir ki özellikle önem kazanıyor. Eğer Büyük Meclisiniz araştırmaya gerek gördüğü takdirde bu konuların özellikle üzerinde durulması gerekir.

*

[11 Kasım 1966'da Behice Boran ve Tarık Ziya Ekinci'nin imzalarıyla verilen genso-ru önergesi:]

Millet Meclisi Başkanlığına,

19 Ağustos 1966 Cuma günü ve onu izleyen günlerde Doğu illerimizde meydana gelen deprem felaketi, başta Varto olmak üzere, derece derece Muş merkez ilçesi, Hınıs, Karlıova, Bulanık, Malazgirt, Çat ve Tekman ilçelerinde can ve mal kaybına

yol açan büyük hasarlar yapmıştır. Ölü sayısının 3 bin 162, yaralı sayısının 3 bin 7 olarak belirlendiği bu felâkette 15 bin ev tamamen yıkılmış ve binlerce ev oturulmaz hale gelmiştir.

Milletçe bizi büyük bir üzüntüye boğan bu felaket karşısında Hükümet yetkililerinin kısa zamanda her türlü önlemin alınacağı, felaketzedelerin kışı en iyi şekilde geçirmeleri için bütün hazırlıkların yapıldığı, yıkılan köy ve kasabaların yerine yenilerinin daha iyi bir şekilde kurulacağı yolunda verdikleri sözlere karşın, aradan iki aydan fazla bir zaman geçtiği halde, vatandaşı tatmin edecek, gelmekte olan kış aylarının güven içinde geçirilmesini sağlayacak ciddi ve afetin ağırlığıyla orantılı önlemlerin alınmadığı, başta Sayın Genel Başkanımız olmak üzere Türkiye İşçi Partili milletvekillerinin katıldığı bir heyet tarafından depremin başında ve depremden iki ay sonra yerinde yapılan karşılaştırmalı incelemelerle anlaşılmıştır. Bizzat katıldığımız bu incelemelerde şunları gözlemlemiş bulunuyoruz:

1. Başta Varto, Hınıs ve Karlıova olmak üzere, depremden hasar gören bütün ilçe ve köylerde evsiz kalan yurttaşlar için yaptırılan barakaların inşası son derece yavaş bir tempoyla ilerlemektedir, işin daha ciddi tutulduğu Varto ilçesinde bile bir ay içinde 8 bin ihtiyaca karşılık ancak bin baraka yapılmıştır. Bu tempoyla kışın çok sert ve uzun sürdüğü bu bölgede barakaların zamanında yetiştirilmesi olanaksız görülmektedir. Gerçekten de, 20 Ekim 1966 akşamına kadar henüz hiçbir felaketzede aile barakaya yerleştirilmemiştir.

2. 10 nüfusa kadar ailelere yalnızca bir tane verilecek bu barakaların her biri 16 metre kare taban alana oturmaktadır ve bunlar kalabalık ailelerin barınması için yeterli olmadıkları gibi, bölgenin sert ve uzun geçecek kışına karşı da koruyucu olmak niteliğinden uzaktır. Ayrıca halkın su, helâ ve kanalizasyon sorunu da ele alınmamıştır.

3. Yolu bulunmayan dağ köylerindeki felaketzedelere baraka kurulması olanak dışı görülmektedir. Bu nedenle, dağ köylerinde oturan vatandaşların durumu çok daha feci ve ıstırap vericidir.

4. Orta derecede hasar gören ve sık sık devam eden yeni depremler nedeniyle oturulması olanaksız konutların bulunduğu Hınıs, Karlıova, Muş merkez ilçesi, Tekman ve Çat ilçeleriyle köylerinde ilk önlem olarak dağıtılan çadırlar yetersiz olduğu gibi, bu tür konutların sahibi felaketzedelere baraka verilmesi de düşünülmediğinden, vatandaşlar bu tehlikeli konutlarda oturulmaya mecbur bırakılmışlardır. Bu insanlık dışı düşünce tarzı, yeni bir deprem felaketi karşısında binlerce insanın hayatını tehlikeye sokacak, sorumluluktan uzak bir anlayışın ifadesidir.

5. Kışı başka yerlerde geçirmeyi kabul eden felaketzede yurttaşların durumu da devamlı yakınma konusudur. Bunlardan Kırıkhan'a yerleştirilen 49 ailenin feci durumu, bizzat Sayın Genel Başkanımızla grup yetkililerimiz tarafından yerinde görülmüş ve şikâyetleri dinlenmiştir. Bu vatandaşlar, sağlık koşulları bozuk, insan onuru ve aile gizliliğiyle bağdaşmayacak kötü konutlarda toplu halde barınmaya mecbur bırakılmışlardır. Gerçekten de, Kırıkhan'da 115 felaketzedenin bir arada taş bir salona yerleştirilmiş olduğu görülmüştür. Kışı geçirmek için başka yerlerde barınmayı kabul eden yurttaşların büyük bir kısmı gittikleri yerlerden şikâyetçidirler. Bunlardan bir kısmı da kışın öldürücü soğuğuna karşın kendilerine ayrılan bu kötü barı-

naklarda kalmayı reddederek köylerine dönmek istemektelerdir.

6. Deprem felaketzedesi vatandaşlar arasında yapılan ankete göre, vatandaşların bir kısmı, kışı kendi olanakları içinde geçirmek için parasal yardım talep etmişler ve kendilerine yardım yapılacağı vaat edilmesi üzerine ailelerini başka illere göndermişler. Şimdi bunların bir kısmına, bu yardımın yapılamayacağı bildirilerek para yardımı yerine baraka almaları öğütlenmekte ve buna zorlanmaktadırlar. Para yardımı alacağı düşüncesiyle evini başka yere nakleden yurttaşların büyük masraflar yaparak tekrar geri dönmeleri ve barakaya yerleşmeleri mümkün olmadığına göre, bu davranışın vatandaşların bir kısmını yardımdan yoksun bırakmak amacı güttüğü anlaşılmaktadır.

7. Hasar belirlenmesindeki ilgisizlik ve sorumsuzca davranışlar nedeniyle, mal ve can kaybına uğramış bazı felaketzede vatandaşlar her türlü yardımdan yoksun bırakılmışlardır. Hasar saptama işinde görevlendirilen bazı yetkililerin giriştiği yolsuzluklar yüzünden, yardımdan yoksun kalan felaketzede vatandaşlarımız vardır.

8. Deprem bölgesinde bulunan ve yıllardan beri bu bölgede çalışan kiracı vatandaşlar can ve mal kaybına uğradıkları halde her türlü yardımdan yoksun bırakılmışlardır.

9. Deprem bölgesinde yaşayan vatandaşlarımız genellikle hayvancılıkla geçinmektedirler. Hayvan sahiplerine kışı geçirmek için hayvanların miktarına bakılmadan 500'er lira yardım yapılmaktadır. Bu yardım son derece yetersizdir. Hayvanlarını satmak isteyen yurttaşlara bir kolaylık olmak üzere Et ve Balık Kurumu'nun bunları satın alması kararı da felaketzedelerin çıkarlarını koruyacak bir şekilde uygulanmamıştır. Hayvan sahiplerine ait otların kombinalar tarafından satın alınacağı vaadi de yerine getirilmemiştir. Bu nedenle, tek geçim kaynağı hayvancılık olan felaketzede vatandaşlar, yalnız ailelerini değil, hayvanlarını da bu kış nasıl barındıracakları ve ne şekilde geçindirecekleri konusunda büyük endişeler taşımaktadırlar. Başka illere yerleştirilen vatandaşların hayvanları da sahipsiz ve barıksızdır. Felaketzede vatandaşların hayvanlarının bu kış devlet Üretim Çiftliklerinde barındırılacağı yolunda verilen sözlerin gerçekleşeceği konusunda da ümit verici belirtiler yoktur.

10. Parasal olmayan yardımların dağıtılışında büyük yolsuzluklar olduğu ve yardım malzemelerinin bazı büyük kentlerde satıldığı söylentileri vatandaşları son derece üzmetmektedir. Yabancı ülkelerden gelen yardım malzemelerinin taşınmasında istenen yüksek ücretler yüzünden, bu malzemelerin gelmesi geciktirilmiştir. İngiliz halkının felaketzedelere yardım olarak gönderdikleri barakaların kurulmasında görev alan İngiliz teknisyenlerine yardımcı olmak ve kuruluş işini devralmak için Türk mühendis ve teknisyenlerin görevlendirilmediği ve gelen İngiliz teknisyenlerin çaresizlik içinde bırakıldığı bizzat tarafımızdan gözlenmiştir.

11. Hasar belirlemesi işinde yolsuzluğa uğratılan yurttaşlarla yardım anketine göre diledikleri yardımı alamayan felaketzede yurttaşların ilgili resmi makamlara yaptıkları başvurular daireden daireye havale edilerek savsaklatılmaktadır. Defalarca başvuran, ama bir yanıt alamayan yurttaşlar çaresizlik ve ümitsizlik içindedirler.

12. 7-8 Mart depreminden sonra Varto'da yapılan depreme dayanıklı tipteki briketten binalar son depremden oturulamaz şekilde hasara uğradıkları halde, bunlar aynı malzemeyle onarılıp felaketzede vatandaşların hizmetine sunulacaktır. Bir dep-

rem bölgesinde depreme dayanıklı olmadığı kanıtlanmış ve depremden büyük hasar görmüş binaların konut olarak hizmete sokulması insan hayatını hiçe sayan, sorumluluk duygusundan uzak bir düşüncenin ifadesidir.

13. Deprem bölgesinde yaptırılmış olan resmi binaların depremde öncelikle yıkılan ve oturulamaz hale gelen binalar olması dikkat çekmektedir. Bu binaların yapılmasında hem noksan, hem de düşük kaliteli malzemenin kullanıldığı iddiaları incelenmemiştir.

14. Depremin başından beri deprem bölgesinde alınan sağlık önlemleri yetersizdir. Yaralıların taşınması ve tedavilerinde enerjik önlemler alınmadığı gibi, şu ana kadar bu bölgede asgari sağlık koşulları için gerekli su, helâ ve kanalizasyon sorunları da ele alınmamıştır. Bu ihmallerin sonucu olarak önümüzdeki kış mevsiminde bu bölgede büyük salgın hastalıkların patlak vereceğini iddia etmek bir kehanet olmayacaktır.

15. Varto ve çevresinin bir deprem bölgesi olması dolayısıyla, bu bölgede son 70 yıl içinde 4 deprem yaşandığı bilindiği halde, bu yıl da tehlike işareti veren 7-8 Mart depremine karşın, Hükümetçe bölgede hiçbir önlem alınmaması yüzünden 19 Ağustos depreminde dolaylı olarak binlerce vatandaşın ölümüne neden olunmuştur.

16. 19 Ağustos depreminin yol açtığı büyük felaketi yerinde inceleyen Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Sayın Mehmet Ali Aybar ve partili milletvekillerinden kurulu heyet, incelemelerinin sonuçlarını Sayın Başbakan'a sunmuş ve gerekli önlemlerin alınmasını istemişlerdir. Ayrıca alınması gereken önlemlerin daha kapsamlı ve doğru olmasını sağlamak için tatilde bulunan TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağırılması amacıyla Sayın Cumhurbaşkanına ve Sayın Meclis Başkanına başvurulmuştur.

Sayın Başbakan tarafından alınacak önlemler konusunda verilen kesin güvenceye karşın, felaketzede vatandaşlarımızın devam eden acıları ve çözüm bekleyen sorunları, TBMM'nin gününde olağanüstü toplantıya çağırılması talebinin önemini ortaya koymaktadır.

Yukarda maddeler halinde sunduğumuz konular, gerek deprem öncesi davranışlar ve gerekse depremden sonraki plansız, programsız ve yetersiz icraat nedeniyle, deprem felaketine uğrayan vatandaşlarımızın çektikleri acıların ve önümüzdeki kış mevsiminin yol açacağı felaketlerin sorumluluğunun Hükümete ait olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Anayasanın 88 ve 89'uncu maddeleri gereğince Hükümet hakkında gensoru açılmasına aracılığınızı rica ederiz.

*

[Önerge üzerine konuşma]

Yüksek Meclisiniz biraz önce almış olduğu kararla bu Varto depremi konusundaki eğilimini belirtmiş oldu. Tahmin etmek zor değil ki, bir araştırma kararı alındıktan sonra, herhalde bir gensoru kararı da alacak değildir. Ben gene de, neden biz bir araştırma değil de bir gensoru istediğimizi kısaca açıklamak istiyorum. Araştırma, hepimizin bildiği gibi, tamamlayıcı bilgi edinmek içindir. Bizim kanımıza göre elde karar verecek kadar yeterli bilgi vardır. Daha fazla bilgi durum hakkındaki kararınızı değiştirecek nitelikte olmayacaktır. İkincisi, araştırma önergesi nedeniyle yaptığım konuşmamda da belirttiğim gibi, biz o kanıdayız ki, bugün yapılacak şey,

bugüne kadar yapılmış olan işlerin hesabını görmekten çok, ileriye dönük tehlikeli bir durum bulunduğu için, bunun gerektirdiği önlemlerin bir an önce alınmasıdır. Araştırma tamamlayıcı bilgi içindir. Gensoru ise Hükümeti sorumluluk yolunda uyararak, sorumluluğunun gerektirdiği önlemleri almaya yöneltmek içindir, işte bu yüzden ve durumu tehlikeli gördüğümüz için bir gensorunun daha uygun olduğu düşüncesindeyiz. Tehlikeli bir durum var mıdır, yok mudur? Bence biraz önce grubumuza gönderilen şuradaki fotoğrafların incelenmesi bile başka hiçbir araştırma yapmadan göstermeye yeter.

İkincisi, Sayın Bakan dağ köylerinin durumundan hiç söz etmedi. Yalnız bir baraka sayısı verdi. Bu sayı doğru olsa dahi, 19 Ekimde ben Hınıs ve Varto'da iken, tekrar ediyorum, bu barakalara tek bir aile yerleşmemişti. Şimdi Bakanın açıklamasına göre, 19 Ekim ile 30 Ekim arasında 11 günde binlerce aile bu barakalara yerleşebilmiş. Dilerim öyle olsun. Ama 19 Ekime kadar tek bir aile yerleşmemişken, 11 günde hepsinin yerleşmiş olduğuna inanmak bana biraz güç geliyor. Kaldı ki, burada çeşitli muhtarların imza ve mührüyle bize yazılan mektupta, zaman olmadığı için hepsini okumayacağım, aynen şöyle deniyor:

“Kış ve karla karşı karşıya bulunan biz dağ köyleri, hal ve geleceğimizden kaygı duymaktayız. Bizim gibi Tuzlu, Sağlıcak, Çaltık ve Kim Soran köyleri de aynı dertten acı çekmektedir. Yüce Meclise bizim yerimize arz etmenizi rica edeceğiz.”

Vatandaşlarımızın bu dileğini yerine getirerek bize resmen onaylı suretini gönderdikleri ve Cumhurbaşkanlığı ile İmar ve İskân Bakanlığına 31 Ekimde gönderdikleri telgrafı aynen okuyorum:

Köylerimizde hayali olarak hasar tespiti yapıldığı hakkında Muş Valiliğine başvurduk. İkinci bir tespit yapılmayarak köy muhtarlarından hakları kaybolmuş hane sahipleri için yeminli listeler 19.10.1966 tarihinde kaymakamlıkça istenerek alınmıştır. Bugüne kadar tarafımıza bildirilmiş bir uygulama ortada yoktur. Bütün çabalarımıza karşın öğrenmek mümkün olmamıştır. Yetkililer tarafından bugün yarın denerek millet aldatılmaktadır. Ancak söylenti şeklinde, arta kalanlara baraka verilecek haberleri dolaşmaktadır. Her türlü aracın gidemeyeceği dağ köylerimizdeki vatandaşlar, yolsuzluk nedeniyle baraka inşaatından ümitsiz oldukları için, ankette parasal yardım isteyerek bütün önlemleri de bu yolda almışlardır. Bu cümleden olarak kendi olanaklarıyla harcama yaparak başka illere gitmiş hane sahipleri vardır. Söz konusu barakaların dahi köylerimize taşınamayacağı, ancak yol güzergâhına konulacağı söylenmektedir. Devletçe bir barakanın taşınması mümkün olmayan bir köydeki vatandaşın, otunu, samanını, tezeğini yol güzergâhına taşıması nasıl beklenebilir ki? Her vatandaş kendi köyünde hayvanına ağıl yaptırmıştır. Bölgemizde kış mevsimi baş göstermiş bulunmaktadır. Vatandaşların mağdur edilmemeleri için istekleri doğrultusunda, anket ruhuna ve Hükümet sözlerine uygun düşecek şekilde yardım yapılması hususunda Muş Valiliğine emir verilmesini ve bundan böyle vatandaşlara kolaylık gösterilmesini, vatandaşlar adına arz ve talep ederiz.

Eyduru köyü muhtarı, Beşikkaya köyü muhtarı, Alabalık köyü muhtarı, Gölyayla köyü muhtarı, Güzeldere köyü muhtarı, Onpınar köyü muhtarı, Taşlıyayla köyü muhtarı, Çalidere köyü muhtarı, Köprücük köyü muhtarı.

Her biri resmen mühürlü ve imzalıdır.

Sayın Bakan bize bir sürü dayanaksız ve gereksiz suçlamalarda bulundu, “Kasıtlı, art niyetli, 20 bin vatandaşı açıkta bırakmak için dedikodular, söylentiler çıkardılar, baltaladılar” dediler. Acaba şu isimlerini okuduğum köy muhtarlarının hepsi TİP’lidirler de böyle bir kasıtlı baltalama hareketi niyetiyle mi Cumhurbaşkanına ve Sayın Bakanın kendisine bu telgrafi göndermişlerdir? Kendileri elle tutulur, kanıtlanmış yer, zaman ve kişi sayarak partimize yüklenecek tek bir olay, tek bir şey söyleyemediler.

Bu okuduğum yalnız bir tane belgedir ve kaç tane köy muhtarının imzası var altında. Şimdi kendilerinden rica ediyorum, geçen yıl da bunu rica etmiştim. Bu Mecliste ne zaman benim partimle iktidar partisi arasında bir konu konuşulsa, gerçekler üzerine akıl, mantık ışığında değerlendirme yapılacağına, daima art niyetler, ideolojik etkiler vesaire gibi demagoji yapılıyor. Bundan sakınsınlar. Bu şekilde sorun çözümlenemez. Herhalde kendileri de anlamış olacaktlardır ki, bendeniz de konuşmakta güçlük çekmeyen bir kişiyim. Ben de aynı düzeyde saldırıya geçebilirim. Fakat bu Mecliste sorunlar bu çeşit demagojik suçlamaların, yok art niyetli, ön niyetli politik, bilmem neli şekildeki konuşmaların çok daha üstünde olmalıdır. Buna inandığım içindir ki, aynı düzeyde, aynı şekilde kendilerine yanıt vermiyorum. Ama bir kere daha rica ediyorum yine iktidar partisinden, sorunları böyle bir taraftan vatan, millet edebiyatına, bir taraftan da demagojik suçlamalara sokmasınlar, o yola götürmesinler, biz de aynıyla karşılık verebiliriz.

İkincisi, şu iş yapıldığına dair gönderdikleri resimler bizim işaret ettiğimiz tehlikelerin ne kadar doğru olduğunu gösteriyor. Sayın Bakan zahmet buyurdular bence, burada uzun uzun rakamlar okuyarak, şu kadar çadır, bu kadar battaniye, bu kadar temizleme tozu diye. Biz Hükümet hiçbir iş yapmamıştır demedik. Zaten herhangi bir Hükümet de böyle bir durumda muhakkak birtakım işler yapacaktır. Biz diyoruz ki, yapılan barakalar ve yapılan işler şu tehlikeleri karşılıyor mu? Birincisi, çok şiddetli bir kışla karşı karşıyadır. Bu kış karşısında vatandaşlarımız gereği gibi hepsi yerleştirilmişler midir? Özellikle dağ köyleri. İkincisi, bu barakalar yaşam koşullarında gerekli güvenliği sağlıyor mu? Ayrıca burası deprem bölgesidir. Her an böyle bir şiddetli deprem daha olabilir. Buna dayanıklı inşaat önlemleri alınmış mıdır? Biz bu soruları soruyoruz. Yoksa çadır dağıtılmış, dağıtılmamış, süt tozu bilmem ne olmuş, bunları sormuyoruz.

Acaba, şu resimlerini gördüğümüz barakalarda, aralarında 1,5 metrelik midir, 2 metrelik midir, daracak yerler bırakılmış tek bir göz oda, toprak, duvarları yalın kat kereste ve başka hiçbir yaşama koşullarını kolaylaştıracak düzeneği yok, buralarda acaba bizler bir hafta yaşayabilir miyiz? Hadi böyle yapıldı, neden bu barakalar bu kadar sık yapıldı? Mimarlar Birliğinin raporunda belirtildiği gibi resimlerde de sahanın çok geniş olduğunu görüyoruz. Bunlar hiç değilse birbirinden ayrı olarak yapılabilirdi, mesafe konurdu, bu suretle vatandaşlar kendi olanaklarıyla yanına belki bir göz oda yahut ufak bir ambarımsı, mutfağımsı bir yer ekleyebilirdi. WC’ler dışarıda bulunur diyorlar. Çok rica ederim, şu resimlere bakınız. Bu barakaların dışında olsun, WC yapılabilecek bir yer bırakılmış mı? 1,5 metre ara var. Bu para konusu değil. Bu yalnızca biraz planlı hareket etmek konusu. Sonra yangın tehlikesini ne yapacağız? Bu kadar sık yapılmış barakalar sobayla ısıtılacak. Köylümüz ise

taş binalarda ocak yakarak ısınmaya alışmış. İş yapıldığına dair ortaya sürülen şu barakaların hali dahi gösteriyor ki, bu barakalar istenilen nitelikte değildir. Kaldı ki az zarar görmüş denen birçok bina halkın tekrar tamir ederek içine oturmasına bırakılmıştır. Bu binalar tamamen birer deprem tuzağıdır. Yuvarlak taşlardan yapılmış, ancak çamurla tutturulmuştur. Bu bakımdan bir ikinci deprem olduğu zaman buralarda biz yine binlerce ölü vereceğiz. Ama bunların önlemi yok mudur? Bu önlemler şimdiden sonra da alınabilir. Bu gerekçeyledir ki bir araştırmadan çok bir gensoruyla Hükümetin alınması gereken önlemler konusunda etkilenmesine taraftardık. Ancak Yüksek Meclisinizin eğilimi belli olmuş olduğu için, parti olarak araştırmanın sonucunu bekleyerek, şimdilik gensoru önergemizin iadesini Başkanlıktan isteyeceğiz.

TİP Parlamentoda, Cilt 2, Sayfa 222-235